NAUKOWE

Progress. Journal of Young Researchers 6/2019

ISSN 2543-8638 DOI: https://doi.org/10.26881/prog.2019.6.04

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).
[http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/]

Typ temperamentu i poziom samokontroli emocjonalnej u młodocianych przestępców

Mateusz Jan Lammek | Uniwersytet Gdański
https://orcid.org/0000-0001-7876-7314

Streszczenie

Słowa kluczowe:
temperament, samokontrola emocjonalna, młodociani przestępcy

Celem badania jest poznanie związku między typem temperamentu a poziomem samokontroli emocjonalnej u młodocianych przestępców. W badaniu zostały użyte następujące narzędzia badawcze: Kwestionariusz temperamentu Littauer, Kwestionariusz temperamentu Bussa i Plomina (EAS-D) oraz Kwestionariusz samokontroli emocjonalnej Jerzego Brzezińskiego (KKE). Badania przeprowadzono na grupie mężczyzn (N = 36) w wieku 18–21 lat, odbywających karę pozbawienia wolności w jednostkach penitencjarnych na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Gdańsku.

Wyniki wykazały, że młodociani więźniowie charakteryzują się mieszanym temperamentem. Ponadto mają oni tendencję do reagowania negatywnymi emocjami – niezadowoleniem oraz strachem. Dodatkowo przejawiają motywację emocjonalną oraz niski poziom kontroli sytuacji. Badani wykazywali wysoką pobudliwość emocjonalną. Przeprowadzane analizy przyczyniają się do zwiększenia wiedzy na temat funkcjonowania młodocianych sprawców przestępstw. Można je także wykorzystać wobec nieletnich. Wyniki mogą być wykorzystane do stworzenia bardziej indywidualnych programów resocjalizacyjnych oraz pomocy psychologicznej.

Type of temperament and level of emotional self-control of juvenile offenders (Summary)

Keywords:
temperament, emotional self-control, juvenile offenders

The aim of the study is to find out the relationship between temperament type and level of emotional self-control in juvenile offenders. The following research tools were used in the study: F. Littauer's temperament questionnaire, Buss and Plomin's temperament questionnaire (EAS-D) and Jerzy Brzezinski's emotional self-control questionnaire (KKE). The study was conducted on a group of men (N = 36) aged 18–21, serving a prison sentence in penitentiary units at the District Inspectorate of the Prison Service in Gdańsk.

The results showed that juvenile prisoners are characterized by a mixed temperament. In addition, they tend to react with negative emotions – dissatisfaction and fear. In addition, they show emotional motivation and a low level of control over the situation. The respondents showed high emotional excitability.

The conducted analyzes contribute to increasing knowledge about the functioning of juvenile offenders. They can also be used for minors. The results can be used to create more individual rehabilitation programs and psychological help.

Wstęp

Badanie osób naruszających normy prawne nieustannie poszerza wiedzę z zakresu nauk określanych jako „psychologia i prawo", w której to teoria styka się z praktyką, a wymóg interdyscyplinarności wydaje się być oczywisty (Pastwa-Wojciechowska, Groth 2016). Z punktu widzenia zarówno psychologii, jak i kryminologii w wyjaśnianiu przestępczości nieletnich istotne znaczenie wydaje się mieć pojęcie temperamentu i samokontroli. Z kolei importując tę wiedzę na grunt prawa, można odnieść się zarówno do czynników wyjaśniających przyczyny popełniania przestępstwa, które mogą mieć przełożenie na wysokość zasądzonej kary, jak i zastosowanie odpowiednich środków oddziaływania na jednostkę, tak aby ponownie nie popełniła przestępstwa (Pastwa-Wojciechowska, Groth 2016).

W wyjaśnieniu przestępczości jedną z często stosowanych teorii jest typologiczno-kontrolny model Hansa Eysencka. Przyjmuje on w swojej pracy założenie o stałości zachowania jednostki w różnych sytuacjach i czasie. Przejawia się to w typie osobowości, w skład której wchodzi temperament, traktowany jako względnie stabilna zmienna, uwarunkowana biologicznie.

Skłonności do przestępstwa, w ocenie Eysencka, są uniwersalne, natomiast „sumienie" sprawuje funkcję regulacyjną tych predyspozycji. Owo „sumienie" wykształca się w procesie socjalizacji, pod wpływem doświadczeń zdobytych w dzieciństwie i młodości. Zaburzenie tego procesu może nastąpić głównie z powodu nieodpowiedniego środowiska (jak na przykład: brak odpowiednich wzorców w rodzinie, stosowanie przemocy, alkoholizm), głównie rodzinnego lub problemów jednostki w zakresie uczenia się, utożsamianych przede wszystkim z takimi technikami, jak: warunkowanie klasyczne, skojarzeniowe, warunkowanie instrumentalne oraz modelowanie.

Młodociany sprawca czynu zabronionego to taka osoba, która w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji nie ukończyła 24 lat. Wiek ten związany jest z rozwojowymi wyzwaniami dorosłego życia. W tym czasie późnej adolescencji, według teorii Erika Eriksona, jednostka rozwiązuje kryzys zwany intymnością lub samotnością (Trempała 2012). Przed tym etapem człowiek przeżywa kryzys tożsamości, a podejmowane przez nią działania wpływają na rozwiązanie konfliktu. Niepoprawne rozwiązanie tego konfliktu skutkować może niemożliwością wchodzenia w bliskie, intymne relacje. To w konsekwencji wpływa na własny obraz, jak i innych (ważnych osób), często wywołując negatywne emocje i brak normatywnych sposobów radzenia sobie z nimi.

Regulacja emocji związana jest z procesem samokontroli. Ludzie starają się panować nad sposobami ekspresji emocji – zwracając uwagę na treść oraz intensywność. Sama kontrola ma za zadanie wpływać na podejmowane zachowania oraz służyć aktywacji adaptacyjnych strategii działania. W przypadku problemów z regulacją pojawiają się nieadaptacyjne zachowania, które mają swoje konsekwencje – wpływając na wystąpienie różnorodnych zachowań patologicznych. Powołując się na definicję Jerzego Brzezińskiego (1974), proces emocjonalny przebiega na trzech podstawowych ogniwach: 1) spostrzeżenie i interpretacja sytuacji emotogennej, 2) właściwy ośrodkowy proces emocjonalny przebiegający po dwóch torach – fizjologicznym i motywacyjnym oraz 3) działanie pod wpływem danej emocji. W działaniu tym rozróżnia się aspekt kierunkowo-sprawnościowy oraz aspekt ekspresyjny. Przyjmując za Brzezińskim, kontrola emocjonalna działa zatem w różnych ogniwach procesu emocjonalnego z różną siłą.

Młodociani sprawcy przestępstw odbywają karę pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania. Fakt ten, zgodnie z badaniami Cartera Hay'a i współpracowników (2018) oraz Iny Sroki i współpracowników (2017), wpływa na podniesienie kompetencji samokontroli.

Podsumowując, na zachowania przestępcze wpływać będą zarówno posiadany temperament, który należy uznać za regulator zachowania, jak i samokontrola ujmowana w kategoriach przeżywanych emocji. Ważne są również takie zmienne, jak środowisko, poczucie sprawowanej kontroli oraz posiadane doświadczenie życiowe. Poczucie kontroli ma charakter dynamiczny, dlatego też zmieniać się będzie w zależności od sytuacji – izolacja więzienna z pewnością wpływać będzie na tę zmienną, co wiązać się będzie z posiadanym przez więźniów poczuciem sprawstwa. Podejrzewać można, na podstawie koncepcji rozwojowych, iż zachowanie młodocianych osób naruszających normy prawne będzie regulowane aktualnymi pragnieniami, a normy społeczne, mimo iż są przez nich znane, nie będą przestrzegane.

1. Stan badań

Niewiele jest prac badawczych, które związane są z czynnikami osobowościowymi młodocianych osób pozbawionych wolności. Badania między innymi skupiały się na określeniu osobowości oraz radzeniu sobie z trudną sytuacją młodocianych więźniów (Mohíno, Kirchner, Forns 2008). Interesowano się także temperamentem w kontekście zażywania substancji psychoaktywnych przez osoby pozbawione wolności (Allnutt i in. 2008).

Badania przeprowadzone na grupie osób pozbawionych wolności oscylowały głównie wokół zagadnienia zdolności do regulacji emocji (Laws, Crewe 2016). W badaniu tym zwrócono uwagę na fakt, iż próby regulacji emocji utrudniane są często poprzez środowisko, w którym osadzeni się znajdują – co związane jest z izolacją więzienną. Same zarządzanie emocjami może mieć wpływ zarówno na hedonistyczne cele, jak

i utylitarne. Owe cele mogą wyjaśniać sytuacje, w których więźniowie wykorzystują swoje negatywne emocje, by osiągnąć długoterminowe cele (takie jak zdrowie i zgodność społeczna).

Badania Glenn D. Waltersa (2015) starały się ustalić, czy trudny temperament jest w stanie przewidzieć niską samokontrolę po kontroli czynników rodzicielskich i czy niska samokontrola poprzedza reaktywne myślenie kryminalne w rozwoju przestępczego stylu życia. Ustalenia badaczy wskazują, że czynniki inne niż bezpośrednie rodzicielstwo, takie jak temperament, mogą być ważne w rozwoju niskiej samokontroli i że zachowanie aspołeczne (niska samokontrola) poprzedza poznanie aspołeczne (reaktywne myślenie kryminalne) w rozwoju przestępcy lub przestępczy styl życia.

W tym miejscu należy również wspomnieć o polskim badaczu temperamentu Janie Strelau. Jest on twórcą regulacyjnej teorii temperamentu (RTT), polskiego wkładu w dorobek najbardziej popularnych teorii temperamentu człowieka dorosłego. W celu przeprowadzenia analizy zmiany nastroju w warunkach stresu badawczego oraz wpływu temperamentu i tendencji motywacyjnych na zmianę nastroju Strelau wraz z współpracownikami przeprowadzili badanie (Marszał-Wiśniewska, Goryńska, Strelau 2012). Analizy wyników ujawniły zmianę w każdym wymiarze nastroju: zwiększony ton hedonistyczny i pobudzenie energetyczne oraz zmniejszone podniecenie po badaniu. Owa zmiana hedonizmu została zmodyfikowana przez dwie cechy temperamentu – reaktywność emocjonalną i wytrwałość. Z kolei zmiana podniecenia energetycznego została zmodyfikowana przez awersyjne tendencje motywacyjne. Wbrew oczekiwaniom badaczy nie stwierdzono wpływu cech temperamentu na zmianę napiętego pobudzenia.

2. Wyniki badań

2.1. Cel badań

Celem opracowania jest poznanie związku między temperamentem a poziomem samokontroli emocjonalnej u młodocianych przestępców. Dodatkowym celem było poznanie zależności między wiekiem a temperamentem i poziomem samokontroli w grupie młodocianych przestępców. Związki temperamentu, obniżonej samokontroli oraz kryminalnego, reaktywnego myślenia zostały potwierdzone między innymi w badaniach Waltersa (2015). Temperament traktowany jest jako regulator zachowania jednostki, istotnie wpływając na różne zachowanie dwóch jednostek w reakcji na ten sam bodziec. Samokontrola w zakresie sfery emocjonalnej wpływa znacznie na intensywność i siłę powyższych różnic indywidualnych w zachowaniu jednostki.

2.2. Problem pracy i pytania badawcze

Problemem pracy jest poznanie, czy związki pomiędzy temperamentem a samokontrolą emocjonalną, traktowane jako zmienne osobowościowe, wpływają istotnie na funkcjonowanie jednostki w kontekście jej skłonności do naruszania norm prawnych.

Praca badawcza ma charakter eksploracyjny. Nie postawiono kierunkowych hipotez.

Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jaki typ temperamentu dominuje wśród młodocianych sprawców przestępstw?
2. Czy istnieje zależność między posiadanym przez młodocianych przestępców wymiarem temperamentu (w ujęciu Florence Littauer) a towarzyskością, emocjonalnością oraz aktywnością?
3. Czy młodociani skazani przejawiają problemy w zakresie regulacji i kontroli własnych emocji?
4. Czy u młodocianych skazanych istnieje zależność pomiędzy przejawianym wymiarem temperamentu a poziomem samokontroli emocjonalnej?
5. Czy istnieje zależność między wiekiem a temperamentem i poziomem samokontroli w grupie młodocianych przestępców?

2.3. Narzędzia badawcze

W badaniach zostały użyte trzy skale: kwestionariusz temperamentu Littauer, kwestionariusz temperamentu Bussa i Plomina (EAS-D) oraz kwestionariusz kontroli emocjonalnej Brzezińskiego.

Temperament – kwestionariusz Littauer oraz Bussa i Plomina

Koncepcja Eysencka była inspiracją do stworzenia przez Littauer kwestionariusza do badania temperamentu. Odnosiła ona typologię Hipokratesa-Galena dotyczącą czterech temperamentów (sangwinika, melancholika, flegmatyka oraz choleryka) do wymiaru ekstrawersji – introwersji. Dodatkowo wprowadziła podział na osoby zorientowane na zadanie (osoby nastawione na cel – zdecydowane i zorganizowane) oraz zorientowanie na relację (osoby nienastawione na cel – błyskotliwe i niefrasobliwe).

Autorka wyróżnia cztery typy temperamentalne: towarzyskiego sangwinika (przykładowe przymiotniki: „żywy", „wesoły", „towarzyski"), perfekcyjnego melancholika (przykładowe przymiotniki: „analityczny", „wytrwały", „poświęcający się"), energicznego choleryka (przykładowe przymiotniki: „przedsiębiorczy", „przekonujący", „o silnej woli") oraz spokojnego flegmatyka (przykładowe przymiotniki: „elastyczny", „spokojny", „ugodowy"). Kwestionariusz mierzy cechy na każdym z czterech wymienionych wyżej wymiarów, które można określić w kategoriach mocnych i słabych stron każdego z nich. Badani mają za zadanie zaznaczyć te przymiotniki, które najtrafniej ich opisują. Sama autorka opisuje wszystkie typy również pod kątem ich funkcjonowania

w różnych sferach życiowych. Kwestionariusz posiada status wystandaryzowanego testu do badania temperamentu, składa się z 40 pozycji testowych.

Kwestionariusz temperamentu EAS-D Bussa i Plomina (wersja dla dorosłych) opiera się na teorii badaczy. Twórcą polskiej adaptacji jest Włodzimierz Oniszczenko (1997). Badacze przyjmują istnienie trzech wymiarów temperamentu: towarzyskość, emocjonalność i aktywność. Przyjęli oni, iż wymienione czynniki są wrodzone oraz ujawniają się w pierwszych latach życia. Założyli też, iż temperament reguluje relacje między podmiotem a środowiskiem. Buss i Plomin wyodrębnili również trzy składowe czynniki emocjonalności – niezadowolenie (przykładowe stwierdzenie:„Często czuję się sfrustrowany"), złość (przykładowe stwierdzenie:„Uchodzę za osobę zapalczywą i porywczą") oraz strach (przykładowe stwierdzenie: „Łatwo mnie przestraszyć"). Aktywność związana jest według autorów z aktywnością fizyczną, wigorem oraz tempem działania (przykładowe stwierdzenie:„Zwykle sprawiam wrażenie osoby spieszącej się"). Towarzyskość to tendencja człowieka, która skupia się na wymiarze unikania bądź dążenia do ludzi (przykładowe stwierdzenie:„Lubię przebywać z ludźmi").

Kwestionariusz EAS-D, dzięki przeprowadzonej analizie za pomocą wskaźników klasycznej teorii testu, wykazał rzetelność i trafność na poziomie, który pozwala bez przeszkód wykorzystywać go w badaniach naukowych. Najniższy wskaźnik rzetelności spośród wszystkich skal wynosił α=.57. Skala składa się z 20 pytań testowych.

Samokontrola emocjonalna – Kwestionariusz Kontroli Emocjonalnej Jerzego Brzezińskiego

Ostatnim użytym kwestionariuszem był Kwestionariusz Kontroli Emocjonalnej autorstwa Brzezińskiego. Kwestionariusz służy do pomiaru kontroli emocjonalnej na różnych poziomach procesu emocjonalnego. Najważniejszą zaletą powyższego narzędzia jest fakt, iż nie traktuje kontroli emocjonalnej jednowymiarowo. Wszystkie pięć skal testu odnosi się do różnych wymiarów, składających się na całość kontroli emocji. Kwestionariusz ten posiada rzetelność i trafność na poziomie zadowalającym.

Skala kontroli ekspresji (Ke) mierzy zdolność osoby do kontroli własnych zewnętrznych przejawów emocji, takich jak: drżenie rąk, ruchy ciała, śmiech, wyraz mimiczny (przykładowe stwierdzenie:„Gdy ktoś mnie pochwali, okazuję, że jest mi przyjemnie"). Wysoki wynik świadczy o nadmiernej kontroli ekspresji emocji. Skala motywacji emocjonalno-racjonalnej (Mer) służy do określenia rodzaju motywacji jednostki, pozwala określić typ sterowania własnym zachowaniem (przykładowe stwierdzenie:„Moje działanie ma charakter impulsywny"). Skala odporności emocjonalnej (O) służy do pomiaru zdolności do kontrolowania własnego zachowania w różnych stanach emocjonalnych. Wysoki wynik świadczy, iż osoba jest odporna na emocje i nadmiernie kontroluje własne zachowanie (przykładowe stwierdzenie:„Po doznanym niepowodzeniu tracę głowę"). Kolejna skala kontroli sytuacji (Ks) mierzy zdolność jednostki do kontrolowania sytuacji, które wywołują emocje – uwzględnia łatwość jednostki do wchodzenia w sytuacje

emotogenne lub czy ich unika (przykładowe stwierdzenie: „Na zabawach bawię się na całego"). Ostatnią skalą jest pobudliwość emocjonalna (Pe) mierząca próg ogólnej pobudliwości emocjonalnej. Im niższy wynik w tej skali, tym trudniej osoba wchodzi w stan emocjonalny (przykładowe stwierdzenie: „Gdy ktoś mnie przestraszy, czuję, jak głośno bije mi serce"). Kwestionariusz składa się z 45 pozycji testowych.

Wszystkie powyższe kwestionariusze należą do kategorii wystandaryzowanych narzędzi badawczych. Wszystkie przedstawione testy są kwestionariuszami samoopisowymi.

2.4. Osoby badane i procedura badań

Osoby badane to mężczyźni (N = 36) w wieku 18–21 lat (M = 19,89; SD = ,575). Badani w trakcie badania odbywali aktualnie karę pozbawienia wolności w zakładach karnych znajdujących się na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Gdańsku (Malbork, Gdańsk-Przeróbka). Wyniki zostały zebrane na przełomie 2016 i 2017 roku.

Osobami badanymi byli młodociani przestępcy, którzy odbywają karę pozbawienia wolności w zakładach karnych o różnym typie zabezpieczenia, to jest zamknięty, półotwarty, otwarty. Grupa została wyselekcjonowana spośród osób spełniających kryteria włączające, to jest skazanie prawomocnym wyrokiem i posiadanie statusu skazanego młodocianego oraz wyrażenie zgody na przeprowadzenie badań. W analizie uzyskanych rezultatów badań uwzględniono wyłącznie osoby, które wypełniły cały zestaw testów. Badanych zapewniono, iż wszelkie informacje zawarte w wypełnionych ankietach i kwestionariuszach są anonimowe. Badani wypełniali kwestionariusze w specjalnie do tego wydzielonym przez Służbę Więzienną pomieszczeniu (świetlicy lub pokoju wychowawcy), badanie miało charakter indywidualny, co miało zapewnić większą rzetelność uzyskiwanych rezultatów badań.

Wszystkie analizy statystyczne – między innymi: regresja liniowa, współczynnik korelacji Spearmana oraz jednoczynnikowa analiza wariancji ANOVA – zostały przeprowadzone w programie statystycznym SPSS.

3. Wyniki

W nawiązaniu do pierwszego pytania badawczego w przypadku kwestionariusza temperamentu Littauer (1994) wyniki wskazały, iż najczęściej występującym typem temperamentu wśród młodocianych przestępców jest temperament mieszany (tab. 1).

Kwestionariusz EAS-D Bussa i Plomina zawiera pięć skal, wyniki zostały odniesione do norm klinicznych. Wyniki zaprezentowano w tabeli 2. Istotnie podwyższone wyniki badani uzyskali w skalach: Niezadowolenie i Złość. Pozostałe wymiary – Strach, Aktywność oraz Towarzyskość znajdują się w normie. Wyniki wskazują, iż dwa z trzech składników emocjonalności istotnie częściej wpływają na przejawianie przez osoby badane emocji związanych ze złością oraz niezadowoleniem, doświadczanych jako negatywne emocje.

Tabela 1. Tabela częstości – występowanie wymiaru temperamentu wśród badanych, kwestionariusz Littauer, N = 36

Wymiar temperamentu	Częstość	Procent
Sangwinik	2	5,6%
Choleryk	8	22,2%
Mieszany	26	72,2%

Źródło: Badania własne.

Tabela 2. Średnie wyniki uzyskane kwestionariuszem EAS-D Bussa i Plomina, N = 36

Wymiary temperamentu	Średni wynik	Odchylenie standardowe
Niezadowolenie	11,47	2,613
Strach	9,56	3,273
Złość	13,78	3,145
Aktywność	14,36	3,922
Towarzyskość	13,58	3,037

Źródło: Badania własne.

W nawiązaniu do trzeciego pytania badawczego wyniki kwestionariusza samokontroli emocjonalnej Brzezińskiego znajdują się na pięciu skalach. Wyniki zaprezentowano w tabeli 3. Porównanie do norm stenowych wykazało, iż wyniki w skali Kontrola ekspresji znajdują się w normie. Obniżone wyniki dotyczą wymiarów Motywacja emocjonalna vs. racjonalna, Odporność emocjonalna, Kontrola sytuacji. Niski wynik na skali Motywacji emocjonalno-racjonalnej odnosi się do dominującej wśród młodocianych przestępców motywacji emocjonalnej, związanej z emocjonalnym podejściem do sterowania własnym zachowaniem. Obniżony wynik na skali Odporność emocjonalna związany jest z obniżonymi zdolnościami kontroli własnego zachowania w różnych stanach emocjonalnych. Obniżony wynik na skali Kontrola sytuacji łączy się z unikaniem sytuacji emotogennych. Wynik podwyższony w skali Pobudliwość emocjonalna oznacza, iż badani łatwo wchodzą w stan emocjonalny.

Tabela 3. Średnie wyniki uzyskane kwestionariuszem KKE Brzezińskiego, N = 36

Wymiary samokontroli emocjonalnej	Średni wynik	Odchylenie standardowe
Kontrola ekspresji (KE)	18,42	2,902
Motywacja emocjonalna vs. racjonalna (MER)	13,75	3,255
Odporność emocjonalna (O)	15,50	3,317
Kontrola sytuacji (KS)	12,14	4,128
Pobudliwość emocjonalna (PE)	12,11	4,214

Źródło: Badania własne.

Pomiędzy wszystkimi zmiennymi dokonano również analizy korelacji; poniżej przedstawione zostaną najważniejsze (istotne) wyniki. Ze względu na małą liczebność grupy został użyty test nieparametryczny – korelacja Spearmana.

Wyniki kwestionariusza temperamentu Littauer korelowały pozytywnie z kwestionariuszem kontroli emocjonalnej Brzezińskiego w skalach: Kontrola ekspresji (r = 0,437**, p < 0,01), Odporność emocjonalna (r = 0,404*, p < 0,05) oraz Kontrola sytuacji (r = 0,344, p < 0,05).

Wyniki kwestionariusza temperamentu EAS-D korelowały z wynikami kwestionariusza samokontroli emocjonalnej Brzezińskiego. Skala Strach związana była ujemnie z Kontrolą ekspresji (r = -0,415, p < 0,05), Kontrolą sytuacji (r = 0,451, p < 0,01) oraz Pobudliwością emocjonalną (r = 0,526, p < 0,01). Skala Złość związana była ujemnie ze skalą Motywacja emocjonalna vs. racjonalna (r = -0,444, p < 0,01).

Wiek badanych związany był ujemnie ze skalą Motywacja emocjonalna vs. racjonalna kwestionariusza Brzezińskiego (r = -0,351, p < 0,05).

Kolejnym krokiem było uzyskanie wyników regresji liniowej pomiędzy poszczególnymi wynikami wymiarów temperamentu a wymiarami samokontroli emocjonalnej. Wyniki zaprezentowano w tabeli 4.

Tabela 4. Regresja liniowa – wymiary temperamentu EAS (jako predyktory) a wymiary kontroli emocjonalnej KKE (jako zmienne wyjaśniane), N = 36

Wymiary KKE	KE		MER		O		KS		PE	
Wymiary EAS	*B*	*p*	*B*	*p*	*B*	*P*	*B*	*p*	*B*	*p*
Niezadowolenie	,078	,717	–,189	,432	–,002	,994	–,236	,439	–,423	,163
Strach	**–,469**	**,009****	**,400**	**,039***	–,302	,163	**,701**	**,006****	**,898**	**,001****
Złość	**–,329**	**,050***	–,340	,066	–,228	,272	,023	,921	,291	,200
Aktywność	,147	,242	,062	,652	–,106	,501	–,040	,817	–,118	,491
Towarzyskość	–,164	,309	,063	,721	,048	,814	–,129	,568	,141	,527

Uwaga: * *p* < .05; ** *p* < .01 KE – kontrola ekspresji, MER – Motywacja emocjonalno-racjonalna, O – Odporność emocjonalna, KS – Kontrola sytuacji, PE – Pobudliwość emocjonalna; Wyniki pogrubione są wynikami istotnymi statystycznie.

Źródło: Badania własne.

W nawiązaniu do czwartego pytania badawczego regresja wykazała istotną zależność liniową wyników pomiędzy skalami: Kontrola ekspresji a Strach oraz Złość – oznacza to, iż ze wzrostem Kontroli ekspresji maleje Strach oraz Złość. Ponadto im wyższa Motywacja racjonalna, Kontrola sytuacji oraz Pobudliwość emocjonalna tym wyższy Strach.

W odniesieniu do piątego pytania badawczego wykazano, iż istnieje zależność między wiekiem osób a kontrolą ekspresji, B = 0,253, p = 0,18.

Za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancji ANOVA wykazano istnienie zależności między wiekiem a kontrolą ekspresji, $F(2) = 3{,}912$, $p = 0{,}030$. Testy post hoc b Tukey'a nie wykazały istotnych zależności – spowodowane jest to prawdopodobnie zbyt małą grupą badaną.

Zakończenie

Niniejsze badania stanowią próbę uzupełnienia wiedzy z dziedziny nauk psychologicznych i sądowych w zakresie zmiennych temperamentalnych oraz samokontroli emocjonalnej wśród młodocianych osób pozbawionych wolności. Wyniki te należy interpretować w odniesieniu do specyficznego środowiska, w którym przebywają osoby badane, czyli zamkniętej placówki o charakterze instytucji totalnej. Ze względu na małą grupę badaną nie można rozszerzać interpretacji na całą populację młodocianych sprawców przestępstw.

Badani najczęściej charakteryzowali się temperamentem mieszanym, oznacza to względnie wyrównane wyniki na każdym z czterech wymiarów temperamentu. Wynik ten pokrywa się z rozkładem normalnym występującym w całej populacji.

Młodociani sprawcy przestępstw biorący udział w badaniu przejawiają wzmożone przeżywanie niezadowolenia i złości. Prawdopodobnie ich natężenie spowodowane jest przebywaniem w warunkach izolacji więziennej. Brak poczucia wpływu na swoje życie w tym okresie ujawnia w konsekwencji skłonności do reagowania złością i niepokojem na zaistniałą sytuację. Oznacza to, iż młodociani więźniowie nie radzą sobie z tą sytuacją oraz nie mają zdolności do radzenia sobie z trudnymi emocjami, stąd częsta tendencja do agresji. Badania wykazują ujemny związek między składowymi emocjonalności (tj. niezadowolenie, strach, złość) a ogólnym wskaźnikiem zmęczenia przewlekłego (Stępka, Basińska 2015). Biorąc pod uwagę fakt znajdowania się badanych w specyficznym środowisku instytucji totalnej, jaką bezspornie jest więzienie, zdecydowanie wpływa to na przejawiane przez nich składowe temperamentu, co tłumaczyć może podwyższone wyniki powyższych skal.

Zachowania młodocianych więźniów ukierunkowane są w dużej mierze przez emocje, które przeżywają. Sprawia to, że ich zachowania są impulsywne i nieprzemyślane. Nie posiadają oni odpowiednich narzędzi do radzenia sobie z trudnymi emocjami, co przejawia się w obniżonej odporności na pojawiające się emocje i w konsekwencji gorszą kontrolą sytuacji, w której się znajdują. Większość z nich przejawia dużą pobudliwość emocjonalną. Ludzie ogólnie różnią się od siebie sposobem interpretacji swoich stanów emocjonalnych, a owe stany wpływają na ocenę własnych kompetencji (Susłow i in. 2015). Samoocena w warunkach izolacji więziennej ulega zmianie w porównaniu z warunkami wolnościowymi. Nie bez znaczenia są między innymi brak wpływu na harmonogram dnia, jak i na wybór osób współosadzonych w celi oraz brak poczucia sprawczości i decyzyjności w wielu sferach życiowych.

Młodociani więźniowie mają tendencję do reagowania strachem i złością na pojawiające się trudności. W takiej sytuacji nie są w stanie kontrolować ekspresji własnych emocji oraz reagują bardzo impulsywnie. Starają się jednak w ten sposób kontrolować sytuację, w której się znajdują. Bardzo istotne znaczenie ma wiek badanych, istotnie wpływając na możliwości kontroli przejawianych emocji. Z wiekiem więźniowie uczą się bardziej kontrolować własne zachowanie i ujawnianie emocji innym. Badania ujawniają, iż młodociani sprawcy przestępstw często przejawiają takie cechy, jak: impulsywność, podejrzliwość, wroga osobowość, lęk, niska tolerancja na frustrację oraz unikanie poznawcze sytuacji emotogennych (Mohíno, Kirchner, Forns 2008). Inne badania wskazują, iż temperamentalne konstrukty, takie jak wysiłkowa kontrola oraz negatywna emocjonalność, są istotnymi predyktorami deficytów w zakresie samoregulacji i problemów z zachowaniem (DeLisi, Vaughn 2014).

Wiedza na temat powyższych charakterystyk temperamentalnych oraz możliwości samokontroli własnych emocji wydaje się mieć istotne znaczenie w odniesieniu do konstruowania metod oddziaływania resocjalizacyjnego. Z pewnością młodociani więźniowie wymagają wyposażenia ich w społecznie akceptowane strategie radzenia sobie z trudnymi emocjami. Narzędzia takie pozwoliłyby im zmniejszyć poziom reagowania strachem i złością na problematyczne sytuacje, w konsekwencji zmniejszając tendencje do wyrażania swoich emocji poprzez zachowania agresywne.

Zdecydowanym ograniczeniem powyższego badania jest fakt przebadania zbyt małej liczby osób pozbawionych wolności. Fakt ten związany jest częściowo z utrudnionym dostępem do grupy badanej oraz niechęcią więźniów do współpracowania w trakcie realizacji badań. W sposób oczywisty wielkość grupy badanej ma wpływ na uzyskane wyniki, istnieje duże prawdopodobieństwo wzrostu siły korelacji oraz regresji między zmiennymi wraz ze wzrostem grupy. Powyższe wyniki należy odnosić jedynie do badanej grupy, a nie całej populacji młodocianych sprawców przestępstw – wskazane są dalsze badania na większej grupie osób. Dodatkowym problemem jest fakt przebadania specyficznej grupy, w której istotny wpływ ma środowisko, czyli przebywanie więźniów w tak zwanej instytucji totalnej. Ostatnim mankamentem badania jest brak diagnoz badanych pozbawionych wolności. Nie można przenieść wyników tych badań na osoby pozostające w innym środowisku – na osoby przebywające na wolności.

Mając na uwadze powyższe ograniczenia, wyniki te są cenne – koncentrują się na grupie, która rzadko uczestniczy w badaniach. Dodatkowo ukazuje nieprzebadane do tej pory korelaty między temperamentem oraz samokontrolą emocjonalną wśród młodocianych sprawców przestępstw.

Bibliografia

Allnutt S., Wedgwood L., Wilhelm K., Butler T., 2008, *Temperament, substance use and psychopathology in a prisoner population: implications for treatment*, „Australian and New Zealand Journal of Psychiatry", Vol. 42, No. 11.

Allport G.W., 1937, *Personality: A psychological interpretation,* New York.

Baumaister R.F., 2000, *Utrata kontroli*, Warszawa.

Brzeziński J., 1974, *Kwestionariusz kontroli emocjonalnej* (nieopublikowany skrypt).

Cale E.M., 2006, *A quantitative review of the relations between the "Big 3" higher order personality dimensions and antisocial behavior*, „Journal of Research in Personality", Vol. 40, No. 3.

Center D.B., Jackson N., Kemp D., 2005, *A test of Eysenck's antisocial behavior hypothesis employing 11–15-year-old students dichotomous for PEN and L.*, „Personality and Individual Differences", Vol. 38, No. 2.

Corr P.J., 2002, *JA Gray's reinforcement sensitivity theory: Tests of the joint subsystems hypothesis of anxiety and impulsivity*, „Personality and Individual Differences", Vol. 33, No. 4.

DeLisi M., Vaughn M.G., 2014, *Foundation for a temperament-based theory of antisocial behavior and criminal justice system involvement*, "Journal of Criminal Justice", Vol. 42, No. 1.

Doliński D., 2011, *Dynamika emocji, teoria i praktyka*, Warszawa.

Drwal R.Ł., 1981, *Osobowość wychowanków zakładów poprawczych: badania nad funkcjami podkultury zakładowej*, Wrocław.

Dyakov S., Shabliy, I., 2016, *The relationship of the temperament of the subject of crime with the characteristics of offences*, "Psihologiâ i Pravo", Vol. 5, No. 4.

Ekman P., 2012, *Emocje ujawnione*, Gliwice.

Fedeli M., 2003, *Temperamenty, charaktery, osobowości: profil medyczny i psychologiczny.* Kraków.

Feldman M.P., 1977, *Criminal behaviour: A psychological analysis*, London.

Gasiul H., 2007, *Teorie emocji i motywacji*, Warszawa.

Gawda B., 2010, *Syntax of emotional narratives of persons diagnosed with antisocial personality*, „Journal of Psycholinguistic Research", Vol. 39, No. 4.

Gliszczyńska X., 1983, *Poczucie sprawstwa* [w:] X. Gliszczyńska (red.), *Człowiek jako podmiot życia społecznego* .

Gray J.A., 1976, *The behavioural inhibition system: A possible substrate for anxiety* [w:] M.P. Feldman, A.M. Broadhurst (eds.), *Theoretical and Experimental Bases of Behaviour Modification*, London.

Hay C., Widdowson, A., Young B.C., 2018, *Self-control stability and change for incarcerated juvenile offenders*, „Journal of Criminal Justice", Vol. 56.

Heym N., Lawrence C., 2010, *The role of Gray's revised RST in the P–psychopathy continuum: The relationships of Psychoticism with a lack of fear and anxiety, and increased impulsivity*, „Personality and Individual Differences", Vol. 49, No. 8.

Kohlberg L., 1976, *Moral stages and moralization: The cognitive-development approach*. *Moral development and behavior: Theory research and social issues*, New York.

Law, B., Crewe B., 2016, *Emotion regulation among male prisoners*, „Theoretical Criminology", Vol. 20, No. 4.

Littaue F., 1994, *Osobowość plus*. *Logos, Warszawa*.

Marszał-Wiśniewska M., Goryńska E., Strelau J., 2012, *Mood change in a stressful exam situation: The modifying role of temperament and motivational tendencies*, „Personality and Individual Differences", Vol. 52, No. 7.

Mohíno S., Kirchner T., Forns M., 2008, *Personality and coping in young inmates: a cluster typology*, "Psychopathology", Vol. 41, No. 3.

Niedźwieńska A., 2008, *Samoregulacja w poznaniu i działaniu*. Kraków.

Oniszczenko W., 1997, *Kwestionariusz temperamentu EAS Arnolda H. Bussa i Roberta Plomina. Wersja dla dorosłych i dzieci*. Warszawa.

Ostrowska K., Wójcik D., 1986, *Teorie kryminologiczne*, Warszawa.

Pastwa-Wojciechowska B., Groth J., 2016, *Psychologia sądowa a psychologia kliniczna* [w:] L. Cierpiałkowska, H. Sęk (red.), *Psychologia kliniczna*, Warszawa.

Piaget J., 1967, *Rozwój ocen moralnych dziecka*, przeł. T. Kołakowska, Warszawa.

Rawlings D., 1984, „*The correlation of EPQ Psychoticism with two behavioural measures of impulsivity*", Personality and Individual Differences, Vol. 5, No. 5.

Rawlings D., Dawe S., 2008, *Psychoticism and impulsivity*. „The Sage handbook of personality theory and assessment", No. 1.

Rest J.R., 1989, *Development in judging moral issues*. Minneapolis.

Sroka I.M., Isemann S.D., Walther E., 2017, *With or without them: improving self-control in juvenile offenders*, „Basic and Applied Social Psychology", Vol. 39, No. 5.

Stępka E., Basińska M. A. 2015, *Temperament a zmęczenie przewlekłe u funkcjonariuszy policji*, „Medycyna Pracy", t. 66, nr 6.

Strelau J., 1974, *Temperament i typ układu nerwowego*, Warszawa.

Strelau J., 1985, *Temperament-osobowość-działanie*, Warszawa.

Strelau J., 2001, *Psychologia temperamentu*, Warszawa.

Susłow W., Statkiewicz M., Kowalczyk J., Boińska M., Nowak J., 2015, *Cechy osobowości studentów informatyki w kontekście gotowości zawodowej*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Elektroniki i Informatyki Politechniki Koszalińskiej".

Trempała J., 2012, *Psychologia rozwoju człowieka,* Warszawa.

Walters G.D., 2015, *Early childhood temperament, maternal monitoring, reactive criminal thinking, and the origin (s) of low self-control*, "Journal of Criminal Justice", Vol. 43, No. 5.

Zawadzki B., 2002, *Temperament – geny i środowisko. Porównania wewnątrz i między populacyjne.* Sopot.

Żebrowska M., Rzeszutek M., Firląg-Burkacka E., 2014, *Związek cech temperamentu EAS-D ze wsparciem społecznym oraz z satysfakcją z życia u osób zakażonych wirusem HIV*, „Psychologia-Etologia-Genetyka", nr 30.

Biogram

Mateusz Lammek – doktorant stacjonarnych Studiów Doktoranckich z Psychologii na Uniwersytecie Gdańskim oraz asystent w Zakładzie Psychologii Osobowości i Psychologii Sądowej UG. Zainteresowania badawcze obejmują: osobowość oraz zaburzenia osobowości, metody pozwalające na określenie prawdopodobieństwa ryzyka powrotu do zachowań przestępczych oraz seksuologię kliniczną.